

Ten geleide

Met ingang van dit nummer, het eerste van de vijfde jaargang, heeft het blad 'Tilburg' een aantal wijzigingen ondergaan. In de eerste plaats heeft de redactie besloten de omslag voortaan van een steunkleur te voorzien, die per nummer zal veranderen. Ook aan de tekst is nogal wat veranderd: een gewijzigde indeling en een wat meer eigentijdse vormgeving. Verder wordt het tijdschrift vier pagina's dikker. De twee volgende nummers zullen op het einde van de zomer als dubbelnummer verschijnen.

Een minder plezierige verandering is het afscheid van Ton Wagemakers als lid van de redactie. Ton zag geen kans meer zijn drukke werkzaamheden te combineren met het nogal wat tijd vergende redactionele werk voor 'Tilburg'. Als auteur voor dit mede door hem opgerichte tijdschrift gaat Ton Wagemakers echter niet verloren, zo heeft hij toegezegd. De redactie dankt Ton Wagemakers voor het vele werk dat hij voor 'Tilburg' heeft verricht.

In dit nummer vier artikelen, die betrekking hebben op geheel verschillende aspecten van de cultuur en de geschiedenis van de stad.

Chris Bergman gaat uitvoerig in op het leven en werken van de vorig jaar overleden Tilburgse kunstenaar Joost Sicking. Hans Wijffels geeft uitleg over een 'merkwaardig' gebouw in de Acaciastraat, de door architect Barenbrug ontworpen bakkerij Vorselaars. Johan Hendriks doet verslag van het archeologisch onderzoek bij de restauratie van het pand Bokhamerstraat 13. Rob van Putten, die eerder verantwoordelijk was voor de 'brandweerspecial' van dit tijdschrift, onderzocht wat de betekenis was en nog steeds is van de 80 jaar oude Wetenschappelijke Kring. Tenslotte is er veel aandacht voor het grote aantal boeken en artikelen dat de laatste maanden over Tilburg verschenen is. Tilburg Kort geeft er een overzicht van.

De redactie

Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van boekhandel Gianotten B.V., Van Raak B.V., Vollenhoven Groot-Olie B.V. en Melis Gieterijen B.V.

Inhoud

Een leven in beelden. Joost Sicking 1932-1986 Chris Bergman	4
Bakkerij Vorselaars. Een uitzondering in het oeuvre van architect Barenbrug Hans Wijffels	9
"Huijs, plaetsje en hoff". Een archeologisch onderzoek bij de restauratie van het pand Bokhamerstraat 13, Tilburg J. Hendriks	11
Schetsen uit het leven van een tachtigjarige ir. Rob van Putten	19
Tilburg kort	22

Een leven in beelden

Joost Sicking 1932-1986

Chris Bergman*

We schrijven 1956. In de serie 'Op bezoek bij Tilburgse kunstenaars', aflevering XVI, besteedt de Nieuwe Tilburgse Courant aandacht aan een jonge kunstenaar: Joost Sicking.

'Er is geen prijskaart veilig voor Joost Sicking, de 24-jarige Tilburgse kunstschilder. Niet dat hij die dingen spaart, maar hij tékent erop.

Joost Sicking tekent graag in cafés; hij maakt graag schetsen van mensen die aan het praten, aan het kaarten of aan het dansen zijn in die echte volkscafés. Het zijn dikwijls rake schetsen, die hij thuis op het doek met veel liefde uitwerkt.

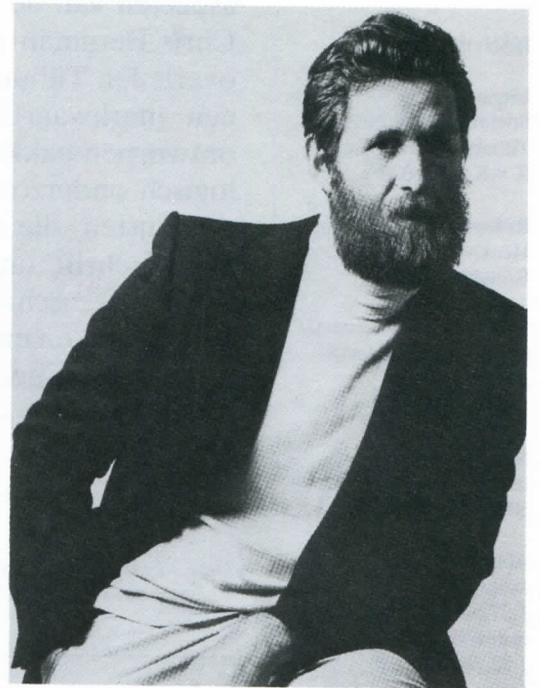
Hoe dikwijls hij al heeft moeten horen "En, lukt 't?". Gewoonlijk zegt Sicking dan: "Niet zo best", omdat zijn krabbels anders het hele café rond moeten.

En dat zei hij dan ook tegen het madammeke van een Belgisch stamineeke, toen ze hem vroeg hoe het ging. "Maar ge moogt toch wel rondgaan hoor" zei ze toen medelijdend. . .¹⁾

Een tentoonstelling van zijn werk is tot op dat moment nog niet te zien geweest, al hebben er enkele werken in een artiestenkring gehangen en heeft hij ook deelgenomen aan de 'Kunstklottermarkt'. Toch tekende hij al van jongs af aan. Toen hij nog op de ambachtsschool zat – zijn vader had het meubelmakersvak voor hem in gedachten – volgde hij op zaterdag een tekencursus op de Tilburgse Academie voor Beeldende en Bouwende kunsten. Vader Henri Sicking was directeur van die academie. Na verloop van tijd hield de jonge Sicking het op de ambachtsschool voor gezien; hij wilde kunstenaar worden. Hij haalde een LO-akte tekenen en werd toegelaten op de Academie waar hij drie jaar les kreeg in het tekenen en schilderen, onder anderen van zijn vader en van Leblanc, Dijker en Liesker. Vervolgens vertrok hij naar Gent om daar een jaar lang aan het Instituut voor Schone Kunsten het modeltekenen te beoefenen. Dat ging hem niet slecht af: hij ging strijken met een 'Grote Onderscheiding' van het instituut.

Terug in Tilburg werkte hij een tijdje voor zichzelf, totdat de schilder en docent Nico Molenkamp hem adviseerde om naar het Hoger Instituut in Antwerpen te gaan. Ook daar verliep zijn studie voorspoedig.

En zo vinden we Joost Sicking in 1956 terug in Tilburg, een gedegen opleiding achter de rug, maar naar eigen zeggen nog niet helemaal toe aan een tentoonstelling. Wel werkt hij in opdracht: er is sprake van ontwerpen voor glas-in-loodramen. Drie jaar later, in een artikel in Het Nieuwsblad van het Zui-

den,²⁾ wordt wederom gemeld dat hij nog niet geëxposeerd heeft, ofschoon hij dan inmiddels al aan groepstentoonstellingen in Den Bosch en Amsterdam deelgenomen moet hebben. Uit dit artikel blijkt dat Sicking nog steeds in opdracht werkt. Dit keer gaat het om de inrichting van een kapel in Dongen: wandschilderingen, tapijten, hekwerk enzovoort. Tevens wordt duidelijk dat hij anderhalve dag per week les geeft op de Kweekschool in Dongen.

Zoals alle kunstenaars heeft ook Joost Sicking tijd nodig om zich te ontworstelen aan de stijl die hij op de Academies aangeleerd heeft, om zijn eigen weg te vinden, een herkenbare, persoonlijke stijl te ontwikkelen.

Afb. 1 Joost Sicking, omstreeks 1977.

*) (1950) Studeerde Handvaardigheid aan de Tilburgse Academie. Schreef van 1979 tot 1985 kunstrecensies voor de Brabant Pers. Publiceert nu nog incidenteel over beeldende kunst.

Afb. 2 Portret van Helma; contékrijt op papier, 1963 (foto Gemeentearchief Tilburg).

Zijn vlotte tekenhand draagt nog de kenmerken van het academisme (afb. 2), en zijn schilderijen staan nog duidelijk onder invloed van schilders als Desmedt en Permeke.

Het toeval wilde dat Sickings vormende jaren samenvielen met de roerige jaren zestig, waarin zoveel op z'n kop gezet werd en waarin met name in de beeldende kunst ongehoorde veranderingen plaatsgrepen. Kunstenaars kwamen uit hun ateliers en voerden actie om het al dan niet vermeende kunst-establishment omver te werpen. Bij de opening van de Brabant-Biennale in het Eindhovens Van Abbemuseum in 1961 waren het Joost Sicking en zijn vriend Hans van Zummeren die de zaak op stelten zetten. De krant stond er vol van³). Hun aanval, die wij tegenwoordig zouden omschrijven als een 'ludieke actie', richtte zich tegen het selectiesysteem dat voor de biennale toegepast werd. Het woord 'cultuurpolitiek' dook op, en het zou voorlopig niet meer verdwijnen. De tempel van de kunst bleek ineens midden op een druk marktplein te staan.

Een jaar later was het weer raak: Brabantse kunstenaars, geselecteerd door de Stichting voor Brabantse Kunst en Edelambacht (voorloper van de Brabantse Kunststichting) exposeerden in Antwerpen. Sicking en Van Zummeren zaten niet in de selectie, en gingen in de tegen-aanval. Dit keer niet met acties en pamfletten, maar met een tegen-expositie in de Antwerpse 'Kunstkamer Binon'. Sicking exposeerde daar, naast enkele stillevens, een reeks tekeningen die hij maakte aan het sterfbed van zijn vader. Het

Afb. 3 Pietà; diverse technieken op hout, 1965 (foto Paul Hutten).

moet een indringende tentoonstelling geweest zijn.

De tentoonstellingen volgen elkaar nu in een regelmatig tempo op, en Joost Sicking blijft zijn stijl en zijn thematiek ontwikkelen. Hoewel hij nog regelmatig teruggrijpt naar onderwerpen als het stilleven en het model, weergegeven in een prikkelende, haast agressieve stijl, vat hij in de eerste helft van de zestiger jaren belangstelling op voor religieuze onderwerpen. Verschillende bijbelse taferelen, waaronder veel schrijnend afgebeelde kruisigingen, zien het licht. Uit 1965 stamt een Pietà van indrukwekkende kracht. Dit schilderij, in de deformatie van de vormen, de stekelige lijnvoering, de compositie en het licht-donker-contrast alle bijdragen aan de weergave van grootsheid en smart (afb. 3), maakt heden ten dage nog diepe indruk.⁴)

Inmiddels experimenteert de kunstenaar met de techniek. De kunst is op zoek naar nieuwe wegen om de zeggingskracht van het werk te verhogen en daarmee de aandacht van het publiek te vangen. Het publiek weet deze nieuwlichterij overigens lang niet altijd (en nog steeds niet altijd) te waarderen. Maar het trekt wèl de aandacht. Wanneer Sicking rond 1965 begint te experimenteren met schilderijen op een ondergrond van krantenpapier wordt dat opgemerkt door de kunstmedewerker van de K.R.O, drs. Simon van Adelberg, die een 20 minuten durende film over het fenomeen maakte. De film werd op 16 maart 1966 op de televisie vertoond in het KRO-programma 'Galerij'. Sicking moet steeds gevoeld hebben dat wat hij in beeld vastlegde, zo al niet een moment-opname, dan toch een niet-herhaalbaar afgerond geheel vormde. Elke teke-

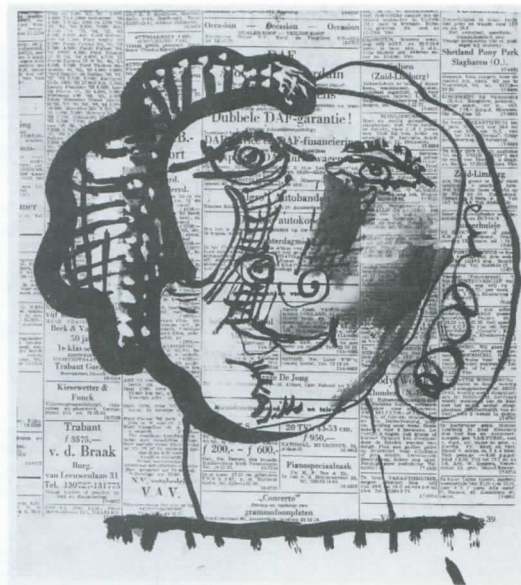
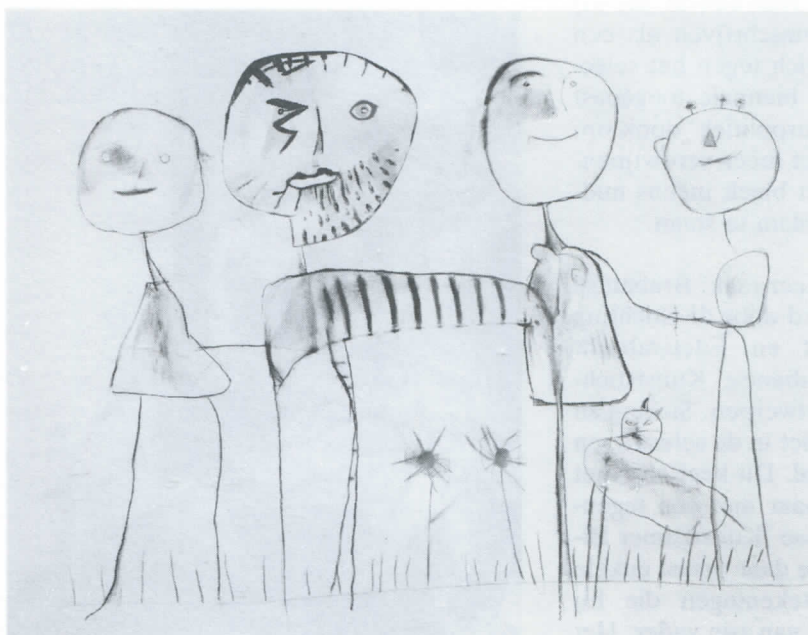
Afb. 4 Portret; inkt en gouache op krantenpapier, 1965 (foto Gemeentearchief Tilburg).

ning, elk schilderij is een tijdgebonden, unieke weergave van een complexe toestand die zich nooit meer in dezelfde vorm zal herhalen. Op een dag moet hem de overeenkomst met krantenpagina's opgevallen zijn, waarop óók een complex van schijnbaar toevallige gebeurtenissen en gegevens bij elkaar komen. De tekeningen en schilderijen op krantenpapier vormen een poging om de complexiteit van het bestaan te omvatten. (afb. 4)

Het experiment slaat niet echt aan, en in 1967 tekent en schildert Sicking weer op de vertrouwde materialen als papier, linnen en hout. Inmiddels heeft hij echter wel een vormentaal ontwikkeld die hem eigen schijnt te zijn. Hij schildert sterk gedeformeerde mens- en dierfiguren die het vlak beheersen. Compositie, kleurstelling en lijnvoering zijn weliswaar ongewoon, maar blijkbaar krachtig genoeg om indruk te maken. In dat jaar lezen we: 'Het blijkt dat de kunstenaar in twee jaar tijd geleerd heeft alledaagse gebeurtenissen op eigenzinnige manier te benaderen. Zijn vormentaal is persoonlijk geworden, hoewel we hier en daar nog wel wat invloeden ontdekken (Cobra en Bacon) en is gebaseerd op onstuimige vitaliteit. De doeken bruisen van agressiviteit, zijn vaak gaaf van structuur en soms wonderlijk ongecompliceerd van opbouw. Ironie, satire, en humor, maar ook poëzie vullen de driftige schilderijen.'⁵⁾

Sicking's ontwikkeling is echter nog lang niet voltooid. Hij experimenteert met vorm en kleur en bestudeert intensief het werk van andere kunstenaars. In 1968 exposeert hij in de Stadsschouwburg onder meer een beschilderde koeie-schedel, waarin hij de samenhang tussen vlak, vorm en kleur onder-

Afb. 5 Familieportret; diverse technieken op papier, 1969 (?) (foto Gemeentearchief Tilburg).

zoekt. Hij is op zoek naar de ideale manier om ruimtelijkheid in het platte vlak weer te geven. Het werk van Picasso is daarbij een belangrijk uitgangspunt.

Intussen stapelen de schilderijen zich op in het atelier van de onvermoeibaar verder werkende kunstenaar. Mogelijk is dat de reden dat aan het eind van de zestiger jaren steeds minder schilderijen, en steeds méér tekeningen het licht zien. In 1970 exposeert hij maar liefst honderd tekeningen tegelijk in 'Hollandse Nieuwe', de galerie van kunstenaars/galeriehouders Kees Gubbels en Walter Kerkhofs. De Volkskrant heeft zo z'n reserves bij de expositie, ('De stijl van tekenen schijnt die van de eerste klassen van de lagere school of nog jonger.') maar is toch ook onder de indruk: 'Soms zet Sicking kleur in een partij en dat doet hij zo geraffineerd en zo mooi, dat men de schaarsheid ervan betreurt. Meer kleur, of meer doorwerking, of meer traagheid – iets in deze trant blijft men wensen, maar overigens een juweel van een show.'⁶⁾

Tallose kunstenaars hebben het al over zich heen moeten laten komen: "Dat kan mijn neefje van 7 ook. . ." Zo ook Joost Sicking. Zijn tekeningen hebben veel weg van kindertekeningen, althans voor de oppervlakkige beschouwer, maar ze zijn eindeloos veel meer geraffineerd. Deze eenvoudige, directe stijl past bij de thematiek van dat moment. Sicking haalt zijn onderwerpen uit zijn directe omgeving: zijn gezin (afb. 5) bijvoorbeeld, of de dingen die op dat moment in het nieuws zijn. Kunst is communicatie, en Sicking bedient zich van eenvoudige taal. Het werk is vaak zeer geestig en de techniek is perfect. Houdingen, gebaren, het uiterlijk van de afgebeelde personen, dat alles weet Sicking raak te treffen. Afbeelding 6 toont een figuurtje in een jurk, tegen een achter-

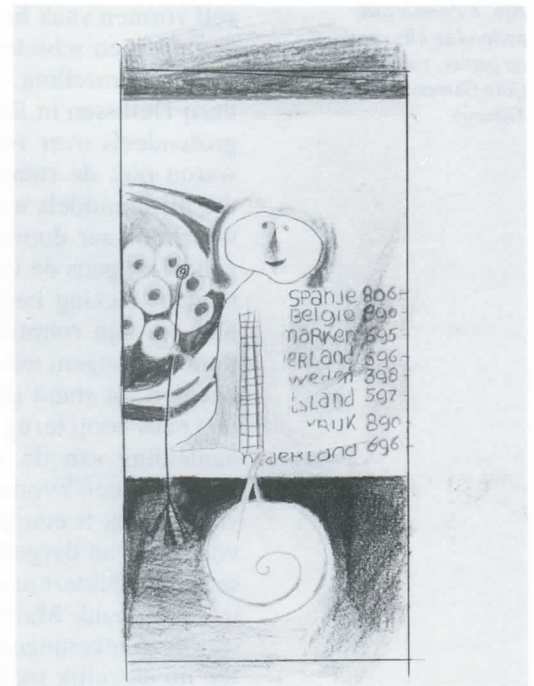

Afb. 6 Songfestival; kleurpotlood op papier, 1970 (?) (foto Gemeentearchief Tilburg).

grond waarop de namen van landen staan met getallen daarachter. Het figuurtje, dat een bevallig danspasje lijkt te maken, houdt een statief vast met daarop iets wat op een microfoon lijkt. Pas na enkele ogenblikken dringt het tot ons door wat hier afgebeeld is. Met de meest eenvoudige middelen weet Joost Sicking een rake typering te geven van een gebeuren dat miljoenen mensen periodiek bezighoudt, en hij slaagt er bovendien in, een vrolijke schok van herkenning te weeg te brengen.

Zoals gezegd, Sicking haalt in deze periode zijn inspiratie uit zijn directe omgeving. Regelmatig zien we ook zijn zelfportret in de tekeningen terugkeren, en in de deze zelfportretten (zie ook het familieportret) is duidelijk te zien dat er iets met zijn ogen aan de hand is. Op jeugdige leeftijd verloor hij zijn linkeroog, en dit gemis verbloemt hij in zijn tekeningen niet. In deze periode, rond 1970, valt dat ook de toeschouwers nogal nadrukkelijk op. Naar aanleiding van een expositie in het Noord-Brabants Museum in 1970 schrijft Ton Frenken: 'Joost Sicking plakte aan de wand van zijn noodverblijf een kiek van zijn gezin en hij schilderde er zijn gevoelens bij: een vrouw, een man, een jongetje en een meisje. . . je ziet dat ik het allemaal zie, ik met mijn goede oog en mijn kunst oog, ik zie het scherp en ik zie u scherp aan, oog in oog.'⁷)

In 1971 worden Ton Frenken en Ferd op de Coul opnieuw geconfronteerd met soortgelijk werk, dit keer in de Schouwburggalerie – dat is de ruimte tegenover de garderobe van de Stadsschouwburg. In hun recensie⁸) besteden zij nogal veel aandacht aan de handicap van de kunstenaar, en dat valt verkeerd. Een twintigtal Tilburgse kunstenaars reageert verontwaardigd,⁹) maar aangezien er op de letterlijke tekst van de recensie niets aan te merken valt, volstaat het

Nieuwsblad van het Zuiden met het opnieuw afdrucken van de tekst. De kunstcritiek was (en is) trouwens wel vaker aan discussie onderhevig. Hoe het ook zij, het lijkt alsof, nu het hoge woord eruit is, een taboe uit de wereld is. Het oog en de eigenaardigheden van het waarnemen met één oog blijven op verschillende manieren een rol spelen in het werk van Joost Sicking (afb. 7), maar het is niet meer het éne dat de aandacht van de toeschouwer trekt. Sicking tekent en schildert voort, en soms lijkt het wel alsof ook hij van een last verlost is.

Grote olieverven vol dynamiek komen onder zijn handen vandaan, maar ook het tekenen laat hem niet los. Tekeningen bieden de mogelijkheid om snel en direct te werken. De hand noteert wat de geest bedenkt. Dit gaat zelfs zo ver, dat Sicking teksten in zijn tekeningen (en trouwens ook in zijn schilderijen) gaat verwerken. Het gaat daarbij niet in de eerste plaats om de inhoud van de tekst, maar om de boeiende structuur van het beschreven vlak of om de compositorische eigenschappen van de lettervormen (afb. 8). Meer en meer raakt het verhaal, de inhoud van het werk op de achtergrond en komt de nadruk te liggen op vorm, kleur en compositie. De weergave van ruimtelijke vormen in een plat vlak en de onderlinge verhouding tussen de vormen worden voor de kunstenaar een thema op zichzelf. Prachtige abstracte werken met hier en daar nog figuratieve elementen zijn het resultaat. Sicking ontwikkelt theorieën omtrent de onderlinge verhouding tussen verschillende vormen, en hij breidt de bestaande kleurenleer uit met overwegingen omtrent de ruimtelijke werking van kleur. Deze theorieën

Afb. 7 Beschadiging van het wit; diverse technieken op hout, 1981, detail (foto Jan Lampe).

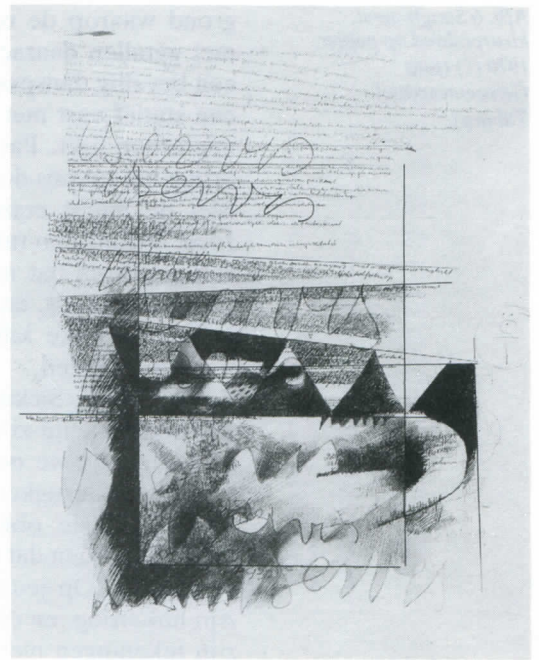
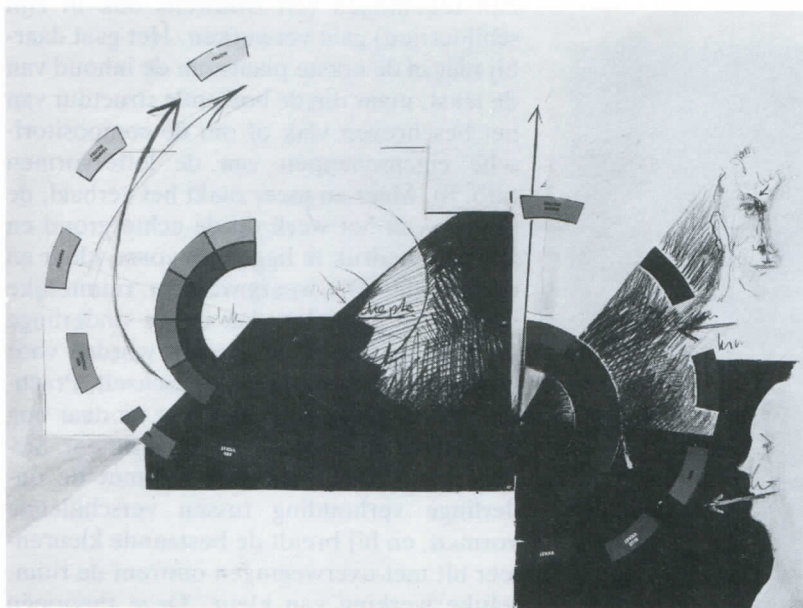

Afb. 8 Zonder titel;
potlood en kleurpotlood
op papier, zonder jaartal
(foto Gemeentearchief
Tilburg).

zèlf vormen vaak het onderwerp van zijn tekeningen en schilderijen (afb. 9). Zijn laatste tentoonstelling, november 1985 in boerderij Denissen in Berkel-Enschot, handelde grotendeels over vormen en kleuren. Daar waren ook de ruimtelijke objecten te zien die hij inmiddels was gaan maken: beelden waarin elkaar doorsnijdende platte vlakken geheel volgens de theorie de ruimte in bezit nemen. Sicking heeft niet meer de tijd gehad om zijn ruimtelijk werk tot volle wasdom te brengen, maar hij heeft enkele fraaie beelden tot stand gebracht, waarop ik later nog eens hoop terug te kunnen komen. Naar aanleiding van de expositie in Berkel-Enschot schreef Yvonne Brentjens: 'Het werk van Sicking is een diepgaande en gevoelige vertaling van dergelijke (17e- en 18e- eeuwse, *cb*) schilder Kunstige theorieën naar de werkelijkheid. Maar men kan zich afvragen wat deze tekeningen, schilderijen en objecten nu eigenlijk toevoegen aan de artistieke problemen, die in het begin van deze eeuw al zo uitputtend door kunstenaars werden onderzocht.'¹⁰)

Misschien kan ik daar een antwoord op geven: nog even daargelaten dat ruimtelijkheid voor Sicking een buitengewoon fascinerend gegeven moet zijn geweest dat hij per sé op zijn eigen manier wilde benaderen, heeft hij ook nog in de laatste paar jaren van zijn leven een groot aantal kleurrijke, compositorisch prachtige en technisch fenomenele tekeningen en schilderijen gemaakt. We zullen nooit weten of dit – inderdaad didactisch getinte – werk een overgangsfase vertegenwoordigt. Daarvoor stierf Joost Sicking te vroeg; nog geen 54 jaar oud, op 15 januari 1986. Het oeuvre dat hij achterliet is gevarieerd, zonder twijfel. We mogen gerust veronderstellen dat Joost Sicking zijn definitieve vorm nog niet gevonden had. En

Afb. 9 Kleurenleer;
gouache, potlood en
collage op papier, 1985
(?) (foto gemeentearchief
Tilburg).

toch zien we in zijn werk, door de jaren heen, één grote gemene deler, en dat is: Virtuositeit.

Noten

- 1) De Nieuwe Tilburgse Courant, 4 juni 1956. 'Joost Sicking; Schilder, die graag mensen tekent'.
- 2) Het Nieuwsblad van het Zuiden, do. 17 dec. 1959. 'JOOST SICKING; rasechte Tilburgse artist'.
- 3) Het Nieuwsblad van het Zuiden, 6 nov. 1961. 'Brabantse Biennale met protest ingezet', 'Brabantse kunstenaars in verzet tegen jury Biennale' en 'Meer speelruimte nodig voor de avant-garde'.
- 4) Het schilderij was te zien op de herdenkingstentoonstelling in de Tilburgse Schouwburg, dec/jan. 1986/87. Rob Smolders schreef in het NRC-Handelsblad van 2 jan. 1987: 'Op eenzame hoogte in het werk van Sicking staat een in 1965 op hout geschilderde Pietà. Sicking heeft dit thema verbeeld in vormen die ontleend lijken aan Picasso, maar in de bijtende stijl van Georg Grosz. Elke zwarte lijn lijkt een stuk prikkeldraad en een dramatisch belichte linkerhelft steekt mooi af tegen het blanke hout rechts in de compositie. Sicking brengt er ook zijn bewondering voor Francis Bacon in tot uiting. Het is een hoogtepunt in een verder nogal gevarieerd oeuvre.'
- 5) Eindhovens Dagblad, dinsd. 12 sept. 1967. 'Vitaal werk van Joost Sicking' ondertekend: 'JPBR'.
- 6) De Volkskrant, 3 april 1970. 'Galerij der galerijen'.
- 7) Het Nieuwsblad van het Zuiden, 24 okt. 1970. 'Artiesten tonen hun "huisraad"'. Ondertekend: 'MR. TON FRENKEN'.
- 8) Het Nieuwsblad van het Zuiden, 8 jan. 1971. 'Kunstjournaal', ondertekend: 'T.F., F. op de C.'
- 9) Het Nieuwsblad van het Zuiden, 22 jan. 1971. 'NIEUWSBLAD-TRIBUNE', ondertekend: 'Hans Claesen, Huib de Corti, Sunny van Delft, Richard van Dijk, Jan Dijk, Henk Geraedts, Josje Gubbels, Stef Hagemeier, Joachim Heydenrijk, Jan Lemmens, Wijnand van Lieshout, Joop Liesker, Ad Louwinger, Kees Mandos, Mitraillet, Nico Molenkamp, Theo Mols, Jan van Riel, Ru van Rossem, Niels van Spaendonck-Dolk.'
- 10) Het Nieuwsblad, wo. 6 nov. 1985. 'De leer van kleur en vorm'.